

Д. В. МИКОЛЕНКО, доктор історичних наук,
професор кафедри нової та новітньої історії
e-mail: dmykolenko@karazin.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3953-6510>
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

СТАНОВЛЕННЯ БІЗНЕСУ НА ФУТБОЛІ У ХАРКОВІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ⁴

Мета. Розкриття процесу зародження і реалізації на початку ХХ століття в Харкові перших проєктів, спрямованих на отримання прибутку з розвитку бізнесу у футболі без порушення законів і норм.

Методологія дослідження. Дослідницька проблема вирішувалася шляхом застосування поняття бізнесу класичної школи політекономії. Розвиток у тогочасній Російській імперії підприємництва на футболі розглядався як складова процесу формування індустріального суспільства.

Наукова новизна. Визначення хронологічних меж процесу становлення на початку ХХ століття в Харкові бізнесу на футболі та напрямків, дотичних до підприємницької активності у галузі цієї спортивної командної гри, а також уточнення чинників, які зумовлювали піднесення нової справи.

Висновки. Розвитку футбольного бізнесу в Харкові на початку минулого століття сприяла низка чинників – це відносно велика чисельність⁵ населення, популярність гри серед широких прошарків суспільства, наявність значної кількості команд, гравці яких брали участь у першості міста і кубкових матчах, та присутність іноземців, котрі забезпечили трансфер знань у розвиток відповідної спортивної інфраструктури й посприяли появі перших зразків футбольних м'ячів, бутс і форм, а також функціонування газет-великотиражок, що зіграли важливу роль у рекламі цього виду спорту.

Бізнес на футболі у Харкові бере початок 1908 року, коли в місцевій індустрії розваг з'явилися перші проєкти, серед яких на одній із провідних позицій перебувала і зазначена спортивна гра. Пік підприємницької активності припав на період 1911–1914 років. Упродовж Першої світової війни спостерігається незначне її сповільнення, але не зупинка. Серед напрямків, які розвивалися у футбольному бізнесі на початку ХХ століття варто відзначити: будівництво і подальший дохід з оренди майданчиків для гри; продаж вхідних квитків на різного роду матчі; виробництво і реалізацію інвентарю й екіпіровки; залучення посередників для реклами на стадіонах і у пресі.

На той час у Харкові існувало декілька розважальних та суто спортивних комплексів, які пропонували оренду футбольних майданчиків. В основному вони розташовувалися у парковій зоні. Найбільш тиражовані міські газети – «Харьковские губернские ведомости», «Южный край» і «Утро» – за певну плату регулярно рекламували місце, дату і час проведення того чи іншого матчу, назву й адресу майстерень і крамниць з виробництва й продажу футбольної екіпіровки і м'ячів. Станом на 1914 рік відомо про функціонування у Харкові п'ятьох майстерень та чотирьох торгових точок, які виготовляли і реалізовували відповідну продукцію.

Ключові слова: футбол, бізнес, підприємництво, Харків.

⁴ Статтю опубліковано у межах реалізації проєкту Модуль Жан Моне «Стале мислення та підприємництво» / «Sustainability Thinking and Entrepreneurship» (StepUp-101080031)

⁵ За останнім у ХІХ столітті переписом 1897 року населення Харкова становило 173 тис. 989 осіб, а згідно з першим у минулому столітті 1912 року в місті нараховувалося 238 тис. 466 мешканців.

© Д. В. Миколенко, 2025

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Як цитувати: Миколенко Д. В. Становлення бізнесу на футболі у Харкові на початку ХХ століття. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. 2025. Вип. 41. С. 25-32. <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2025-41-03>

In cites: Mykolenko D. V. (2025). The emergence of business on football in Kharkiv at the beginning of the 20th century. *V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin "History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences"*. 2025. Issue 41. (25-33), <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2025-41-03> (in Ukrainian)

Сьогодні європейський футбол – це індустрія, пов’язана з низкою галузей крупного бізнесу, напрочуд привабливого для інвесторів і спонсорів. Гра мільйонів забезпечує значні прибутки від продажу екіпіровки, інвентарю, квитків на матчі, прав на телевізійні трансляції, а також від реклами, тоталізатора, трансферів гравців, оренди відповідної інфраструктури. Клуби самі по собі є бізнес-проектами, а національні збірні й федерації футболу різних країн співпрацюють з великою кількістю спонсорів і партнерів.

Процес становлення бізнесу на футболі розпочався майже водночас з появою самої гри, першу редакцію правил якої було сформульовано й затверджено у грудні 1863 року англійською Футбольною асоціацією. В міру того, як цей вид спорту і дозволяв завоювати прихильність публіки та симпатію можновладців і підприємців, зростали й можливості для отримання прибутку від діяльності, пов’язаної з ним. В окремих країнах і регіонах Європи зародження такої підприємницької активності відбувалося з різною динамікою, яка залежала від багатьох чинників. Різні аспекти взаємодії футболу і бізнесу висвітлено у дослідженнях [4; 10] істориків, у науково-популярних роботах [1; 5] спортивних журналістів, в одній із праць [9] економістів.

Метою ж нашої роботи є розкриття процесу зародження і реалізації на початку минулого століття в одному з індустріальних центрів Російської імперії – місті Харкові – перших бізнес-проектів з отримання прибутку в галузі вже популярного на той час в Європі виду спорту – гри у футбол.

Для досягнення мети ми послуговувалися такими видами історичних джерел, як тогочасна місцева преса, а саме – газети «Харьковские губернские ведомости» [7], «Южный край» [8] і «Утро» [6], зміст яких наразі частково є у відкритому доступі [2], а також документи [11] органів міської влади з Державного архіву Харківської області.

Важливе значення для розкриття обраної нами теми має розуміння поняття бізнесу класичної школи політекономії британського вченого Адама Сміта, котрий вважав підприємництво діяльністю, спрямованою на отримання прибутку у вигляді компенсації за власний ризик. Становлення бізнесу на футболі у Російській імперії розглядається нами як складова процесу формування індустріального суспільства, концепцію якого запровадив французький дослідник Раймон Арон.

Наукова новизна нашої роботи полягає у визначенні хронологічних рамок розвитку бізнесу в Харкові на початку ХХ століття на новому поприщі – виробництві товарів, наданні послуг і торгівлі у галузі футболу, та у формулюванні напрямів, дотичних до підприємницької активності у цій спортивній командній грі, а також в уточненні чинників, які зумовлювали піднесення нової справи.

1908 року на місці сучасного універмагу «Харків» на вулиці Корсиківській⁶ з’явився перший спортивний майданчик для гри у футбол, збудований британськими й бельгійськими інженерами і кваліфікованими робітниками заводу з виробництва сільськогосподарської техніки акціонерної компанії «Товариство М. Гельферіх-Саде». Співробітники підприємства користувалися ним в основному для підтримки здоров’я, гарного настрою і тону. Корінні харків’яни спершу не часто організовували ігри на цьому полі. Регулярні матчі із залученням

⁶ Колишня назва частини нинішнього проспекту Героїв Харкова від майдану Захисників України до проспекту Льва Ландау.

публіки почали проводитися там три роки потому. Згодом майданчик перетворився на зразок для формування аналогічної інфраструктури як складової тогочасної індустрії розваг. Ще восени 1908 року на шпальтах газети «Южный край» було опубліковано статтю з повідомленням про наміри Харківського гімнастичного товариства втілити в життя власний інфраструктурний проєкт в Університетському саду (тепер – сад імені Т. Г. Шевченка). Серед об'єктів будівництва передбачалося спорудити там і футбольний майданчик [8, 1908, 16.10, № 9513].

4 квітня 1910 року вперше відбулася публічна демонстрація футболу Харківським гімнастичним товариством на спортивному майданчику Першого харківського реального училища [6, 1910, 6.04, № 1009]. Наступного місяця, а саме – 6 травня, на полі міського іподрому, розташованому на Біговій площі (пізніше – майдан Іподрому), у протистоянні між собою зустрілися «Первая футбольная команда» і «Вторая футбольная команда» (згодом – клуб «Спортсмен»), про що знову інформувалося у пресі [8, 1910, 10.05, № 9984]. Того ж року були офіційно зареєстровані дві команди міста – «Спортинг-Клуб» і «Спортивный кружок М. Гельферих-Саде», у складі яких провідну роль відігравали іноземці – англійці, німці й бельгійці.

Нова гра швидко набула популярності серед місцевої публіки. Підвищення ступеню зацікавленості футболом надихнуло харківських підприємців на участь у заснуванні виробництва товарів чи послуг з прибутковою метою саме у зазначеній галузі спорту. Зокрема, наприкінці зими 1911 року в газеті «Южный край» повідомлялося, що власник розташованого на вулиці Московській⁷ клубу для катання на роликах «...пан Зелінський звернувся до місцевої влади з проханням надати йому земельну ділянку в міському парку для будівництва там курзалу⁸ з буфетом всередині та кіосків на території, а також треків для катання на роликах, каруселі, сектору для занять серсо⁹, майданчиків для крокету¹⁰ і футболу» [8, 1911, 24.02, № 10226].

Того ж року в Харкові у кінці вулиці Сумської напроти Миколаївського парку (нині – Центральний парк) поблизу іподрому було збудовано перший комерційний, суто спортивний, комплекс. Окрім футбольного поля, яке орендувала «Первая футбольная команда» (з 1911 року – «Феникс»), там були в наявності чотири корти для лаун-тенісу та декілька роздягалень. Проєкт будівництва одного з об'єктів спортивної інфраструктури міста ініціювала і профінансувала В. А. Каринська¹¹ – донька місцевого купця-мільйонера А. Я. Жмудського, власниця і редакторка заснованої її батьком газети «Утро» [5, с. 7]. Передбачалася можливість оренди майданчиків для ігор і роздягалень на території спортивного комплексу усіма охочими. Адже футбольне поле з приміщеннями для переодягання могло бути збитковим через не надто популярну на той час серед містян нову гру, на відміну від тенісних кортів, які безсумнівно забезпечували б власникам прибуток [1, с. 9].

19 березня 1912 року в місті було створено футбольну лігу, що стало каталізатором розвитку цього виду спорту. В її складі нараховувалося дев'ять команд. Серед них – згадувані вище «Спортинг-Клуб» і «Спортивный кружок М. Гельферих-Саде», зареєстровані минулого року «Феникс», «Орёл» і «Маяк», а також «Велосипедно-Спортивный Кружок», «Штандарт»,

⁷ Так називалася одна з частин сучасного проспекту Героїв Харкова від майдану Конституції до Гімназійної набережної в районі Харківського мосту.

⁸ Споруда клубного типу на курорті, призначена для балів, концертів, виставок, зустрічей за інтересами, масових заходів і відпочинку (від нім. *Kursaal*, де *Kur* – лікування і *Saal* – зала).

⁹ Із двох різновидів гри з однаковою назвою перший полягає у перекиданні один одному обруча (кільця), який треба зловити на палицю, а другий зводиться до катання обруча по землі за допомогою палиці (від фр. *Cerceau* – обруч).

¹⁰ Спортивна гра, учасники якої ударами спеціальних молотків на довгих ручках проводять кулі через невеличкі, у вигляді гачків, ворота, розставлені на майданчику в певному порядку (від фр. *Crochet* – гачок).

¹¹ Варвара (Барбара) Андріївна Каринська – американська модельєрка українського походження, авторка сценічних костюмів для кіно і балету, зокрема, сучасної загальноприйнятої у світі балетної пачки, володарка премії «Оскар» (1948) за дизайн костюмів для фільму «Жанна Д'арк».

«Женесс» і «Модерн». У червні того ж року «Стортинг-Клуб» уклав з міською владою угоду про оренду землі у Миколаївському парку вздовж Сумського шосе [11, ф. 45, оп. 4, од. зб. 11606, арк. 3]. Про плани товариства щодо майбутнього використання орендованої землі преса інформувала громадськість наприкінці зими наступного року: «7 лютого у заміському особняку відбулися загальні збори членів харківського товариства “Спортінг-Клуб”, під час проведення яких було заслухано звіт про його минулорічну діяльність та прийнято рішення ранньою весною поточного року повністю огородити парканом місце в земському парку під спроектований спортивний майданчик, закласти корти для лаун-тенісу, розпочати будівництво футбольного поля і різних за призначенням павільйонів [8, 1913, 9. 02, № 11244]. У березні 1913 року товариство отримало дозвіл на будівництво футбольного майданчика, чотирьох тенісних кортів та декількох павільйонів. При цьому, згідно з двостороннім договором, заборонялося зводити на земельній ділянці будь-які інші споруди без узгодження з владою міста, а також торгувати алкогольними напоями та відвідувати спорткомплекс безкоштовно [11, ф. 45, оп. 4, од. зб. 11606, арк. 3].

У 1913 році в місті почали обговорюватися ще два проєкти. Так, «Харьковский Велосипедно-Спортивный кружок» «...з метою розширення спортивних розваг для членів спілки і гостей, заявив про намір побудувати на орендованій товариством ділянці землі біля Миколаївського парку на вулиці Сумській велосипедний трек, майданчики для крокету, лаун-тенісу і футболу. Вартість цього проєкту становила не менше 10 тисяч рублів» [7, 1913, 19.09, № 1382]. Декілька місяців потому стало відомо про ще одну ініціативу. Цього разу спортивне товариство «Феникс», у власності якого був спортивний комплекс¹² на теж орендованій ним земельній ділянці у тому ж районі міста запропонувало ідею облаштовувати взимку для членів спілки ковзанку безпосередньо на футбольному майданчику [7, 1913, 21.11, № 1435]. У такий спосіб планувалося зробити спортивну інфраструктуру більш рентабельною.

З 1911 року міські газети «Харьковские губернские ведомости», «Южный край» і «Утро» починають заробляти на новому поприщі – розміщенні на своїх шпальтах реклами футбольних матчів та послуг на виготовлення і продаж товарів, пов'язаних з цією грою. Такого різновиду оголошення – ще один приклад бізнесу, але вже на футболі. Завдяки цим, зазвичай коротким, текстовим повідомленням з'явилася можливість мати уявлення про тогочасні ціни на квитки, на ту чи іншу екіпіровку для учасників матчів та на різний інвентар для гри.

Станом на 1912 рік вхід на найбільш добротний, комфортний, а тому й престижний для глядачів спортивний майданчик міста – «Гельферіх-Саде» – коштував 10 коп. За місце для сидіння треба було доплатити вдвічі більше, що загалом становило 30 коп. [8, 1912, 23.09, № 10999] Продаж квитків на матчі перетворився на важливу статтю доходу футбольних команд. Цей факт підтверджує інформація в одному з накладів газети «Южный край», де зокрема повідомлялося, що заборона харківським освітянським академічним начальством брати участь у комерційних матчах студентам і гімназістам, які складали кістяк кожної з місцевих команд, загрожувала останнім – розформуванням, а товариствам – банкрутством. Футбольні клуби постали перед альтернативою – або відмовитися від залучення молоді, що навчалася, або ж запровадити безкоштовний вхід на матчі, однак обидва варіанти можливого вибору не вирішували проблему, адже одних тільки членських внесків без доходів від платного перегляду гри було звичайно ж недостатньо для матеріального забезпечення команд [8, 1914, 8.05, № 12039].

Ставала оплачуваною також і участь містян у публічних заходах, під час проведення яких глядачів знайомили з правилами того чи іншого виду спорту. Вперше таке дійство організували у Харкові влітку 1909 року на іподромі перед початком кінних змагань [1, с. 8]. У подальшому подібні акції проводилися регулярно. Наприклад, у травні 1911 року Харківським гімнастичним товариством знов таки на тому ж орендованому членами спілки іподромі, але вже перед початком показового футбольного матчу [8, 1911, 6.05, № 10285]. Щоб

¹² Його було зруйновано наприкінці 20-х років минулого століття під час прокладання трамвайних колій до Миколаївського парку.

отримати задоволення від такого роду пізнавальних і розважальних подій необхідно було придбати на вході букет ромашок. Вторинні за квіти кошти перерозподілялися на розвиток товариства та на благодійність.

Упродовж першої половини 1910-х років у місті збільшувалася чисельність майстерень, які виготовляли спортивний одяг і взуття, а також кількість торгових точок з продажу екіпіровки. Наприклад, одну із перших вітчизняних футбольних форм реалізовував магазин «Рапепорт», розташований на вулиці Московській, 2. Там також можна було придбати трико для занять боротьбою, важкою атлетикою і гімнастикою та аксесуари і одяг для катання на роликах [8, 1911, 5.03, № 10234]. Імпорту ж футбольну форму, зокрема з Британських островів, пропонувала крамниця І. Шилінгера на Миколаївському майдані, 5 (нині – майдан Конституції) [8, 1911, 29.03, № 10253], а також магазин іграшок В. Г. Руденка у Шляпному провулку (тепер – провулок Соборний) [8, 1913, 5.04, № 11342]. Головний футбольний інвентар – шкіряний м'яч – була можливість купити так само у Шляпному провулку в крамниці, що належала австрійським підданам – братам Мали – Юзефу і Едуарду, останній з яких викладав гімнастику в школах Харкова [8, 1913, 14.03, № 11303]. Вартість цього товару була доволі високою – від 2 руб. 50 коп. за один м'яч, що в перерахунку у гривні з прив'язкою до курсу золота становила 4 тис. 838 грн 98 коп. та не відрізнялася від ціни шкіряної кулі в інших містах імперії. Судячи з реклами спортивних товарів московської фірми І. Глазунова – торгового представника лондонської фабрики м'ячів бренду «Practice» – вартість зазначеного футбольного інвентарю варіювалася від 2 руб. 50 коп. до 11 руб. за одиницю (21 тис. 291 грн 49 коп. за нинішніми цінами в Україні). Така дорожнеча пояснювалася використанням у виробництві «...якісної шкіри й американської резини» [8, 1913, 7.04, № 11346]. Про значну цінність м'ячів свідчать також і оголошення у газетах про їх часту випадкову втрату з проханням повернути знахідку власникам за чималу винагороду [8, 1912, 11.04, № 10705].

Більшість харківських команд не мала можливості придбати м'яч закордонного виробництва. Саме тому вони вдавалися до послуг місцевих фахівців, які самотужки виготовляли цей важливий атрибут футболу на замовлення. В ту пору заявки на виготовлення м'ячів і бутс приймав Г. Гарагуля, котрий працював на перетині вулиці Московської з територією Миколаївського майдану, та Є. Хоменко, підприємство якого розташовувалося на розі Мордвинівського провулку (тепер – провулок Кравцова) і Клочківської вулиці [1, с. 9; 8, 1913, 3.04, № 11338]. Майстерні з виробництва футбольного інвентарю працювали також за адресами Кузнечна, 23 [8, 1914, 31.05, № 12077] і Чоботарська, 37 [8, 1914, 29.10, № 12353]. Під час Першої світової війни продовжувало функціонувати підприємство «Л. Кольнер і Ко» в будинку № 9 у Подільському провулку та навіть розсилало свої рекламні проспекти в інші міста країни, отримуючи замовлення звідти [3]. Така кількість майстерень свідчить про значний попит на їхню продукцію в Харкові.

У Російській імперії на початку XX століття азартні ігри, в тому числі й тоталізатор, мали легальний статус і були заборонені лише 1915 року під час Першої світової війни. У Харкові ставки робилися на іподромі, де регулярно відбувалася гра на вгадуванні результатів кінних перегонів – бігів і скачок. Про запровадження подібної практики на футбольних стадіонах немає інформації, оскільки факти звернення спортивних товариств міста до місцевої влади за отриманням дозволу на подібну діяльність відсутні. Втім, ставки могли прийматися і нелегально, підтвердженнь чого нами також не виявлено. А от в Європі вкладення тієї чи іншої суми грошей у вгадування результатів футбольних матчів було поширеним явищем, про що свідчать публікації у харківській пресі, де викривалися негативні наслідки лудоманії зокрема у Великій Британії. Так, в одній із статей під назвою «Боротьба з азартом» наголошується, що «тоталізатор – це не що інше, як соціальне зло, котре зумовлює розорення незаможних робітничих прошарків суспільства» [7, 1913, 24.10, № 1411]. В іншій публікації наводиться інформація депутата Палати Общин Філіпа Сковдена, який стверджував, що піддані Британської корони кожного року витрачали на ставки і парі на скачках і бігах більше 800 млн

руб.¹³, а у футболі – 400 млн. При цьому щоденний грошовий обіг у цій сфері складав 3 млн, а щорічні витрати англійців на той чи інший вид спорту становили: на скачки – 100 млн руб., на охоту – 70 млн, на крокет – 60 млн, на автомобілізм – 50 млн, на гольф – 20 млн та 5 млн на лаун-теніс і авіацію. Захоплення ж футболу коштувало англійцям так само як і охота [7, 1913, 29.10, № 1441].

Отже, на початку XX століття низка чинників сприяла динамічному розвитку бізнесу на футболі у Харкові – це відносно велика чисельність населення, популярність гри серед широких прошарків суспільства, наявність значної кількості команд, гравці яких брали участь у першості міста і кубкових матчах, та присутність іноземців, котрі забезпечили трансфер знань у розвиток відповідної спортивної інфраструктури й сприяли появі перших зразків футбольних м'ячів, бутс і форм, а також функціонування газет-великотиражок, що зіграли важливу роль у рекламі цього виду спорту.

Свої перші кроки бізнес на футболі в Харкові здійснив 1908 року, коли було ініційовано проекти у місцеву індустрію розваг, серед яких одну з провідних позицій займала зазначена спортивна гра. Пік підприємницької активності припав на період 1911–1914 років, однак упродовж Першої світової війни спостерігається незначне її сповільнення, але не зупинка. Таким чином, хронологічними межами процесу становлення на початку XX століття в Харкові бізнесу на футболі можна вважати 1908–1914 роки. Серед напрямків, які розвивалися на новому поприщі варто відзначити: будівництво і подальший дохід з оренди майданчиків для гри; торгівлю входними квитками на різного роду матчі; виробництво і розпродаж інвентарю й екіпіровки; залучення посередників для реклами на стадіонах і у пресі.

На той час у Харкові існувало декілька розважальних та суто спортивних комплексів, які пропонували оренду футбольних майданчиків. В основному вони розташовувалися у парковій зоні. Найбільш тиражовані міські газети – «Харьковские губернские ведомости», «Южный край» і «Утро» – за певну плату регулярно рекламували місце, дату і час проведення того чи іншого матчу, назву й адресу майстерень і крамниць з виробництва й продажу футбольної екіпіровки і м'ячів. Станом на 1914 рік відомо про функціонування у Харкові п'ятих майстерень та чотирьох торгових точок, які виготовляли і реалізовували відповідну продукцію.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що конфлікт інтересів щодо публікації цього рукопису відсутній. Крім того, автор повністю дотримується етичних норм, у тому числі неприпустимості плагіату, фальсифікації даних та подвійної публікації.

Список використаної літератури

1. Грот Ю. И. 100 лет харьковскому футболу. Харьков: Золотые страницы. 2008. 432 с.
2. Електронний архів оцифрованих періодичних видань Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. URL: https://back2news.karazin.ua/?fbclid=IwY2xjawLN_4pleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFRUVFra0NNQ2pzQXduOVpFAR62EGZgUjqQH2Mr2zPqsX5A9XZsVZ1WRrWYzDX88SM2ddLuqQXjgXDopnYkZA_aem_Rg6CH-eY2tgcmB4duH-irw
3. Конверт від рекламного листа фірми «Л. Кольнер і Ко» (м. Харків), розташованої за адресою провулок Подільський, 9. Відправлено 12.11.1915 р., отримано у Стомерзеї Ліфляндія 17.11.1915 р. Приватна колекція Ігоря Карпенка.
4. Миколенко Д. Початок розбудови футбольної інфраструктури у Львові й Харкові: спільне та відмінне в трансфері знань у вказану галузь спорту наприкінці XIX – на початку XX ст. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2022. Вип. 34. С. 45-53. <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2022-34-05>

¹³ Грошові суми, для їх більш зрозумілого сприйняття співвітчизниками, умисно вказано кореспондентом у валюті Російської імперії, перерахованій ним же відповідно до тогочасного курсу.

5. Шемет Н. Футбол в Харькове. 1910–1915. Харьков: Изд-во Факт. 2018. 284 с.
6. Утро.
7. Харьковские губернские ведомости.
8. Южный край.
9. Kuper S., Szymanski S. Soccernomics. Why England Loses, Why Germany and Brazil Win, and Why the US, Japan, Australia, Turkey – and Even Iraq – Are Destined to Become the Kings of the World's Most Popular Sport. New York: A Member of the Perseus Books Group. 2011. 515 p.
10. Mykolenko D. Transfer of Knowledge about Football Infrastructure in Kharkiv and Sofia from the End of the 19th Till the Beginning of the 20th Centuries. *History. Bulgarian Journal of Historical Education*. 2022. Vol. 30. Number 6. Pp. 620-631.
11. Державний архів Харківської області.

D. V. MYKOLENKO, Doctor of Historical Sciences,

Professor of the Department of Modern and Contemporary History

e-mail: dmykolenko@karazin.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3953-6510>

V. N. Karazin Kharkiv National University

4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

THE EMERGENCE OF BUSINESS ON FOOTBALL IN KHARKIV

Research aim. This article seeks to examine the emergence and implementation of the first profit-oriented projects related to the most popular sport in modern Europe football within one of the key industrial centres of the Russian Empire Kharkiv.

Research methodology. To explore this topic, the study applies the classical school of political economy, particularly the business concept proposed by the British scholar Adam Smith. The development of football-related entrepreneurship in the Russian Empire is considered as part of the broader process of industrial society formation, a concept introduced by the French researcher Raymond Aron.

Scientific novelty. The study identifies the chronological framework of football-related business formation, classifies the types of entrepreneurial activities connected to the game, and clarifies the factors that influenced the development of this business in Kharkiv.

Conclusions. Several factors contributed to the growth of football-related business in Kharkiv: a large urban population, the sport's popularity among various social groups, the presence of numerous local teams competing in city championships, and the role of foreign residents who facilitated the transfer of knowledge about football infrastructure. These foreigners also introduced the first footballs, boots, and uniforms to Kharkiv. Additionally, local newspapers with significant circulation played a crucial role in promoting the sport.

The origins of the football business in Kharkiv can be traced back to 1908, when the first entertainment industry projects featuring football emerged. Entrepreneurial activity reached its peak between 1911 and 1914. During World War I, the pace of development slowed slightly but did not come to a halt.

At the beginning of the 20th century, football-related businesses in Kharkiv included: construction of playing fields as part of entertainment complexes, production of football equipment (boots, balls, and uniforms), operation of workshops and retail outlets selling football goods, advertising of matches and related products, ticket sales for games and exhibitions, rental of football fields and facilities.

Several entertainment and sports complexes in the city offered football field rentals, most of which were located in park areas. Leading newspapers “Харьковские губернские ведомости”, “Южный край”, and “Утро” regularly published advertisements for matches, shops, and workshops selling football equipment. As of 1914, four retail outlets and five workshops dedicated to the production and sale of football-related goods were operating in the city.

Key words: football, business, entrepreneurship, Kharkiv.

References

1. Grot Yu. I. 100 years of Kharkov football. Kharkov: Golden Pages. 2008. 432 p.
2. Electronic archives of digitized periodicals of the Central Scientific Library of the Kharkiv National University named after V. N. Karazin. URL: https://back2news.karazin.ua/?fbclid=IwY2xjawLN_4pleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFRUVFra0NNQ2pzQXdUOVpFAR62EGZgUjqQH2Mr2zPqsX5A9XZsVZ1WRrWYzDX88SM2ddLuqQXjgXDopnYkZA_aem_Rg6CH-eY2tgcmB4duH-irw
3. Envelope from an advertising sheet of the company “L. Kolner and Co”. (Kharkiv), issued for the address Podilsky provulok, 9. Sent on 12.11.1915 r., taken from Stomersee Liefeland 17.11.1915 r. *Private collection of Igor Karpenko.*
4. Mykolenko D. The beginning of the development of the football infrastructure in Lviv and Kharkov: more and more important in the transfer of knowledge from the indicated sport from the beginning of the 19th century to the beginning of the 20th century. *Newsletter of KhNU named after V. N. Karazin. Series “History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences”*. 2022. Issue 34. Pp. 45-53. <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2022-34-05>
5. Shemet N. Football in Kharkov. 1910–1915. Kharkov: Fact, 2018. 284 p.
6. Utro.
7. Kharkovskiye gubernskiye vedomosti.
8. Yuzhnyy kray.
9. Kuper S., Szymanski S. Soccernomics. Why England Loses, Why Germany and Brazil Win, and Why the US, Japan, Australia, Turkey – and Even Iraq – Are Destined to Become the Kings of the World’s Most Popular Sport. New York: A Member of the Perseus Books Group. 2011. 515 p.
10. Mykolenko D. Transfer of Knowledge about Football Infrastructure in Kharkiv and Sofia from the End of the 19th Till the Beginning of the 20th Centuries. History. *Bulgarian Journal of Historical Education*. 2022. Vol. 30. Number 6. Pp. 620-631.
11. State Archives of the Kharkiv Region.

Текст надійшов до редакції 31.08.2025. / The text was received by the editors 31.08.2025.

Текст затверджено до друку 09.10.2025. / The text is recommended for printing 09.10.2025.

Текст опубліковано 30.12.2025. / The text was published on 30.12.2025.